

ZORBALIK KURBANİ OLMANIN BELİRLEYİCİSİ OLARAK ARKADAŞLIK İLİŞKİLERİNİN DEĞERLENDİRMESİ

Ayşe ÖZADA NAZIM*

Öz

Arkadaşlık her yaşta sosyal yaşamın önemli bir parçasıdır. Ancak ergenlik döneminde arkadaşlık daha önemli bir hal almaktadır. Ergenlik döneminde arkadaşlarla geçirilen süre diğer dönemlere kıyasla daha uzundur. Ergenlerin arkadaşları ile ilişkileri, anne-baba ilişkilerden farklıdır. Bu dönemde ergenler anne-baba ile etkileşime girmekten çok arkadaşlarıyla etkileşim içindedir. Arkadaş ilişkileri zorba, kurban ve zorba/kurban olma durumunu çeşitli açılardan etkilemektedir.

Bu çalışmanın amacı arkadaşlık ilişkilerinin akran zorbalığının kurbanı olmaya ilişkin etkisini incelemektir. Araştırma genel tarama modellerinden olan ilişkisel tarama modeliyle gerçekleştirilmiştir. Araştırmada sosyodemografik bilgi formu ile Olweus Zorba Kurban Anketi ve Arkadaş İlişkileri Ölçeği kullanılmıştır.

Araştırma kapsamına KKTC devlet liselerinde okuyan gençleri temsil edebilecek 836 genç alınmıştır. Örneklemin %50,12'sini kızlar, %49,88'ini erkekler oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan gençlerin yaşları 15 ve 18 arasında değişmektedir. Öğrencilerin, Akran İlişkileri Ölçeği genelinden ortalama 65,17±12,39 puan aldığı saptanırken, ölçekten alınan en düşük puan 18, en yüksek puan ise 90'dır. Araştırmada öğrencilerin zorba, kurban ve zorba/kurban olma durumlarına göre ölçeğin bağlılık, güven ve özdeşim, kendini açma ve sadakat alt boyutlarından aldıkları puanlar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$).

Arkadaş sayısı açısından zorbalık incelendiğinde zorbalık uygulayan öğrencilerin zorbalık kurbanı olan öğrencilere kıyasla neredeyse iki kat daha fazla arkadaşına sahip oldukları belirlenmiştir. Araştırmada arkadaş desteğinin zorbalık kurbanı olma olasılığını azalttığı saptanmıştır. Bu nedenle akran zorbalığını azaltma ve önlemeye yönelik geliştirilecek müdahalelerde akran desteği üzerinde önemle durulması gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Akran zorbalığı, Arkadaş ilişkileri, Okul sosyal hizmeti.

THE EVALUATION of PEER RELATIONS AS A DETERMINANT of BEING A VICTIM of BULLYING

Abstract

Friendship is an important part of social life at any age. However, friendship becomes more important during adolescence. The time spent with friends during adolescence is longer compared to other periods. Adolescents' relationships with their friends are different from parent relationships. In this period, adolescents interact with their friends rather than interacting with their parents. Friendships affect bully, victim and bully/victim status in various ways.

The aim of this study is to examine the effect of friendship relations on being a victim of peer bullying. The research was carried out with the relational scanning model, which is one of the general scanning models. In addition to Sociodemographic information form, Olweus Bully Victim Questionnaire and Friend Relationship Scale were used in the study. 836 young people who can represent students who are studying in TRNC public high schools were included in the research. 50.12% of the sample is girls and 49.88% is boys. The ages of the young people participating in the study ranged between 15 and 18. While it was determined that the students got an average of 65.17±12.39 points from the Peer Relationship Scale in general, the lowest score from the scale was 18 and the highest score was 90. In the study, it was determined that the difference between the scores of the students in the sub-dimensions of commitment, trust and identification, self-disclosure and loyalty was statistically significant according to their status as bully, victim and bully/victim ($p<0,05$).

In the research When bullying is analyzed in terms of the number of friends, it is determined that students who are bullied have almost twice as many friends as those who are victims of bullying. In the study, it was determined that the support of friends reduces the possibility of being a victim of bullying. For this reason, it is revealed that peer support should be emphasized in the interventions to be developed to reduce and prevent peer bullying.

Key Words: Elderly. Peer bullying, Peer relations, School social work.

1. Giriş

Akran zorbalığı tüm dünyada görülen yaygın bir halk sağlığı sorunudur. Olweus (1991) zorbalığı "Bir öğrenci ya da bir öğrenci grubu tarafından provoke edilmeksizin, başka bir öğrenciye fiziksel ya da psikolojik baskıda bulunma ve zamanla bunu standart bir yapıya kavuşturma" olarak tanımlamaktadır. Tanımdan anlaşılacağı gibi zorbalık uygulayan tarafın kötü niyet taşıması söz

*Asst. Prof., Lefke Avrupa Üniversitesi, aozada@eul.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4863-3168

Bu Yavına Atftta Bulunmak İçin: Özada Nazım, A. (2021). Zorbalık Kurbanı Olmanın Belirleyicisi Olarak Arkadaşlık İlişkilerinin Değerlendirmesi. *Karabük Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi (UNIKA Toplum ve Bilim) Dergisi*, 1(2), 84-93.

konusudur. Ayrıca zorba eylemlerin tekrar eden davranışlar olması zorbalığı şiddetten ayırmakta, şiddetin bir alt boyutu olarak tanımlanmasına neden olmaktadır. Stephenson ve Smith (2002:12) zorbalığı sözel (lakap takmak), fiziksel (itmek, vurmak, tekmelemek) ve dolaylı (hakkında dedikodu yaymak) zorbalık olarak sınıflamaktadır. Günümüzde siber zorbalık (Carter ve Wilson, 2015) ve ilişkisel zorbalık da zorbalık türleri arasında ele alınmaktadır (Limber ve diğ., 2013). Zorbalığın nedenleri ve yaygınlığına ilişkin çok sayıda araştırmaya rastlamak mümkündür. Ancak, oldukça sınırlı sayıda araştırmada arkadaşlık ilişkileri üzerinde durulmaktadır (Barcaccia ve diğ., 2018; Kochel ve diğ., 2015; Bollmer ve diğ., 2005; Fox ve Boulton, 2006). Bu araştırma zorbalık kurbanı olmada arkadaşlığın koruyucu işlevi hakkında kanıt sağlayan sınırlı sayıdaki araştırmadan biri olmasından ötürü konuyla ilgili gelecekteki çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Ergenlik dönemi akran ilişkilerinin öneminin ve yoğunluğunun arttığı bir dönemdir. Bu dönemde ergenin deneyimlerini arkadaşlarıyla paylaşması, öğretmenleri veya aileleriyle paylaşma olasılığından daha yüksektir. Yaşam döngüsü içinde pek çok davranış, tutum, beceri ve deneyim arkadaşlarla etkileşim sonucu öğrenilmektedir. Kısaca, arkadaşlık sosyalleşmenin önemli bir parçasıdır. İki tarafın onayı ve karşılıklılığını gerektiren arkadaşlık bu yönüyle kişilerarası bir etkileşim yaratmaktadır (Rubin ve diğ., 2006). Dunbar (2018) arkadaşlığın önemine dikkat çekerek, arkadaşlık ilişkisinin duygu durumumuzu ve iyilik halimizi etkileyen en önemli unsur olduğundan bahsetmektedir. Çocukluk döneminde geliştirilen yakın ilişkiler ileriki yıllarda oluşabilecek psikopatolojinin önüne de geçebilmektedir (Deutz ve diğ., 2015). Özellikle olumlu arkadaşlık ilişkileri antisosyal davranışlara ilişkin önemli bir koruyucu faktör olarak değerlendirilmektedir (Kochel ve diğ., 2015; Marriott ve diğ., 2014). İyi arkadaşlık ilişkileri zorbalıktan koruyucu bir etkiye sahip olmakta, bu nedenle zorbalığı önleme ve azaltmaya yönelik pek çok müdahale programında sağlıklı akran ilişkileri kurma becerileri kazandırılmaya çalışılmaktadır (Çeçen-Çelik ve Keith, 2016:22). Diğer yandan, arkadaşlarla yaşanan sorunlu ilişkiler çeşitli davranışsal ve duygusal problemlere yol açabilmektedir (Hay ve diğ., 2004).

Zorbalık kısa ve uzun vadede hem zorbalığı uygulayanlar hem de zorbalığa maruz kalanlar açısından olumsuz sonuçlara neden olmaktadır (Alikışıfoğlu ve diğ., 2007; Glover ve diğ., 2000; Jansen ve diğ., 2012). Zorbalığa maruz kalanların anksiyete, depresyon, düşük akademik performans, baş ağrısı ve karın ağrısı gibi durumlarla karşılaşması olasıdır (van Rensburg ve Robenheimer, 2015; Sourander, 2007). Özellikle baş ağrısı ve karın ağrısı gibi psikosomatik şikayetlerin zorbalık kurbanlarının sürekli devamsızlık yapmasına neden olduğu ve bu durumun onları okuldan uzaklaştırdığı belirtilmektedir (Sharp ve Cowie, 1994). Akran zorbalığı kurbanlarının bir kısmı öfkelerini içe dönük yaşarken bir kısmı dışa dönük davranış problemleri geliştirebilmektedir. Zorbalıkla ilgili pek çok araştırma zorbalığa uğrayan ergenlerin sosyal olarak marjinalleştirildiği ve akranları tarafından reddedildiğini ortaya koymaktadır. Örneğin, zorbalık kurbanı bir öğrencinin okulda silahlı eylemler gerçekleştirmesi öfkenin dışavurumunun en ağır ve zarar verici şeklidir (Shetgiri, 2013:5).

Zorbalığa uğrayan ve zorbalık uygulayan öğrencilerin özelliklerini ele alan çalışmaların sonuçları oldukça dikkat çekicidir. Kljakovic ve Hunt (2016)'nın meta analiz çalışması davranış problemleri, sosyal sorunlar, daha önce zorbalığa uğramış olma ve içsel sorunların zorbalık kurbanı olmada belirleyici faktörler olduğunu ortaya koymaktadır. Zorbalık kurbanlarının arkadaşlık ilişkileri incelendiğinde arkadaş gruplarına girmede ve arkadaşlık sürdürmede zorluklar yaşadıkları belirtilmektedir (Kawabata, ve diğ., 2014). Bunun yanında, güçlü arkadaşlık ilişkilerinin zorbalığın kurbanı olmaya karşı koyabileceği öne sürülmektedir (Barcaccia ve diğ., 2018; Boulton ve diğ., 1999). Diğer yandan, yakın arkadaşların destek ve güveninin hissedilmesi de zorbalık uygulama riskini azaltmaktadır (Kendrick ve diğ., 2012).

Literatürde zorbalık kurbanı olmanın iki temel belirleyicisi olduğundan bahsedilmektedir. Bunlar; sosyal anksiyete ve akranlar tarafından dışlanmadır (Kärnä ve diğ., 2008; akt: Salmivalli, 2010:114). Amerika'da 11-14 yaş grubu arasında toplam 7946 öğrencinin katılımıyla arkadaşlığın

zorbaliğa etkisini ele alan bir araştırmada arkadaş sayısı arttıkça zorba eylemlerde bulunma olasılığının arttığından bahsedilmektedir. Aynı araştırmada okul aktivitelerine sıklıkla katılan öğrencilerin zorba eylemlerde bulunma olasılıklarının arttığı saptanmıştır. Bu durum, bazı okul aktivitelerinin zorba eylemlerde bulunmaya mekânsal bir fırsat yarattığını göstermektedir (Barboza ve diğ., 2009:116). Glover ve diğ., (2000:148) akranların cesaretlendirmesinin zorba davranışları alevlendirdiğini ileri sürmektedir. Bu nedenlerle okul ortamlarında barışçıl eylemlerin teşvik edilip zorbaca eylemlerden uzaklaştırılması önemlidir.

Rodkin ve diğ., (2015) zorbaliğı önleme ve azaltmaya ilişkin müdahalelerde bireysel özelliklerden çok ilişki dinamiklerine odaklanması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu açıdan, çalışmada arkadaş ilişkileri ele alındığından zorba davranışların önlenmesi ve azaltılmasına ilişkin müdahale stratejileri belirlenirken çalışmanın yararlı olacağı düşünülmektedir. Bu araştırmanın amacı KKTC liselerinde zorbaliğın yaygınlığını tespit ederek arkadaşlık ilişkilerinin akran zorbaliğına etkisini incelemektir.

2. Yöntem

2.1. Araştırma Modeli

Zorbalık kurbanı olmanın belirleyicisi olarak arkadaşlık ilişkilerinin incelendiğı bu araştırmada nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırma genel tarama modellerinden olan ilişkiisel tarama modeliyle gerçekleştirilmiştir. Böylece var olan bir durum var olduğı şekliyle betimlenmeye çalışılırken birden çok değışken arasındaki etkileşim belirlenmeye çalışılmıştır.

2.2. Evren ve Örneklem

Bu çalışmanın evrenini 2016-2017 öğretim yılı bahar döneminde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC)'nin 32 devlet lisesinde okuyan 11.858 öğrenci oluşturmaktadır (MEB, 2017). Araştırmada evreni bilinen örneklem formülü kullanılarak %95 güven düzeyi ve %5 örnekleme hatası ile en az 370 öğrenciye ulaşılması gerektiğı hesaplanmıştır. Araştırmada 12 devlet lisesinin 9., 10., 11., ve 12. sınıflarında okuyan öğrencilerden 916 öğrenciye ulaşılmıştır. Ancak, 80 öğrencinin doldurmuş olduğı anketler eksik olduğundan değerlendirmeye alınmamıştır. Bu durumda, araştırma 419 (%50,12) kız, 417 (%49,88) erkek olmak üzere toplam 836 öğrencinin katılımı ile yürütülmüştür. Araştırmanın örneklemini çalışma evrenini temsil edecek şekilde tabakalı tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılarak seçilmiştir. Araştırma evreninde yer alan öğrenciler önce buldukları ilçelere (Lefkoşa, Gazimağusa, Girne, Güzelyurt ve İskele) göre tabakalanıp ardından orantısız tabakalı örnekleme yöntemi ile seçilerek araştırma evrenine alınmıştır. Tabaka ağırlıkları ve örnekleme dahil edilen öğrenci sayıları Tablo 1'de verilmiştir. Araştırma için gerekli veriler araştırmacı tarafından önceden hazırlanan soru kâğıdı aracılığıyla Ocak- Mayıs 2017 dönemleri arasında toplanmıştır.

Tablo 1. Beş Farklı İlçeye Ait Evren ve Örneklem Genişliğı

İlçe	Evren (N)	N/Ni	Örneklem Genişliğı (n)
Lefkoşa	4940	0,49	407
Gazimağusa	2356	0,23	194
Girne	991	0,10	82
Güzelyurt	1077	0,11	89
İskele	793	0,08	65
Toplam	10157	1,00	836

Tablo 1'de görüldüğü gibi Kuzey Kıbrıs'ın beş farklı ilçesinden okul çeşitliğı dikkate alınarak örneklem belirlenmiştir. Bu çeşitlilik örneklemin evrene genellenebilirliğini artırmaktadır.

2.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada araştırmacının hazırlamış olduğu sosyo-demografik bilgi formu ile akran zorbalığının yaygınlığını belirlemek üzere Olweus Zorba/Kurban anketi ile arkadaşlık ilişkilerini belirlemede Arkadaşlık İlişkileri Ölçeği (Kaner, 2000) kullanılmıştır.

2.3.1. Sosyo-demografik Bilgi Formu

Sosyo-demografik bilgi formunda öğrencilerin yaşı, sınıfı, doğum yeri, kardeş sayısı, ailenin ekonomik durumu ve okudukları okulla ilgili toplam on dört soru yer almaktadır.

2.3.2. Yeniden Düzenlenmiş Olweus Zorba/Kurban Anketi

Olweus Zorba/Kurban Anketi Dan Olweus tarafından 1983 yılında geliştirilip 1996 yılında yeniden düzenlenmiştir. Anket Dölek (2002) tarafından Türkçe'ye çevrilerek uyarlanmıştır. Olweus Zorba/Kurban Anketinde kişisel bilgiler; zorbalık kurbanlarının ve mağdurlarının belirlenmesi, zorbalık türleri; zorbalığa uğramanın süresi; okul dışında zorbalık; öğretmenler ve akranlar tarafından zorbalık olaylarına yapılan müdahalenin belirlenmesi; zorbalığa uğramaya ilişkin iletişim, zorbalığa ilişkin duygular ve tutumlar ve sosyal ilişkileri ölçmeye yönelik sorular yer almaktadır (Dölek, 2002: 136-137). Anketin 4., 5.,6.,7.,8.,9.,10.,11.,12.,13. soruları zorbalık kurbanlarını belirlemeye dönük 24., 25., 26., 27., 28., 29., 30., 31., 32., 33. soruları da zorbalık uygulayanları belirlemeye dönük hazırlanmıştır. Bu sorulardan 3 ve daha fazlayı maddeye “ayda iki veya üç kez” veya herhangi bir soruya “yaklaşık haftada bir” seçeneğini işaretleyen ergen kurban veya zorba olarak belirlenmektedir. Anketin hem zorba hem de kurban bölümünde değerlendirme kriterlerine uyan ergenler zorba/kurban olarak sınıflandırılmaktadır. Olweus Zorba/Kurban Anketi uyarlama çalışmasında geçerlilik ve güvenilirlik sonuçları net olarak açıklanmamıştır. Ancak, Türkiye ve KKTC’de yaygın bir biçimde kullanılan anketin geçerliliği ve güvenilirliğine ilişkin araştırma sonuçları mevcuttur. Totan (2008) anketin kurban ile ilgili maddeleri için Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısını 0,77, zorba maddeleri için 0,82 bulunmuştur. Bu çalışmada araştırmacı tarafından toplanan verilerin iç tutarlılığının incelenmesi adına Cronbach Alfa testi yapılmış ve ankete ilişkin Cronbach Alfa katsayısının 0,823 olduğu tespit edilmiştir. Bu değer anketin çalışma için yüksek derecede güvenilir olduğunu göstermektedir.

2.3.3. Arkadaş İlişkileri Ölçeği

Arkadaş İlişkileri Ölçeği Kaner (2002) tarafından 1998 yılında geliştirilmiştir. Gençlerin arkadaşları ile ilişkilerinde hissettiklerini değerlendirmek amacıyla oluşturulan ölçek toplam 18 maddeden oluşan 5’li likert tipi bir ölçektir. Ölçekte yer alan her madde için “her zaman”, “sık sık”, “ara sıra” “nadiren” ve “hiçbir zaman” seçeneklerinden biri işaretlenmektedir. Ölçek ayrı ayrı bağlılık (1, 4, 10, 11, 12, 13, 15 ve 16. madde), güven ve özdeşim (2, 8, 9 ve 18. madde), kendini açma (6, 7 ve 14. madde) ve sadakat (3, 5 ve 17. madde) alt boyutları ölçülmektedir. Ölçeğin Cronbach Alfa Katsayısı .86 bulunmuştur (Kaner, 2002). Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 90, en düşük puan 0’dır. Alınan yüksek puan arkadaşlar ile olumlu ilişkileri, düşük puanın ise olumsuz ilişkileri ifade etmektedir. Bu çalışmada Arkadaş İlişkileri Ölçeği’nin geçerlilik ve güvenilirlik çalışmasında Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı .861 olarak bulunmuştur. Bu değer anketin çalışma için yüksek derecede güvenilir olduğunu göstermektedir.

2.4. Verilerin Analizi

Araştırma kapsamına alınan öğrencileri tanıttıcı özellikler frekans dağılım tabloları ile gösterilmiştir. Öğrencilerin akran zorbalığı durumlarının belirlenmesinde de frekans analizi kullanılarak zorba, kurban, zorba/kurban ne zorba ne kurban olma durumlarının dağılımı frekans tabloları ile gösterilmiştir. Araştırmaya dahil edilen öğrencilerin bazı özelliklerine göre akran zorbalığı durumlarının karşılaştırılmasında bağımlı ve bağımsız değişkenler kategorik olduğundan ki kare analizi kullanılmıştır. Öğrencilerin akran zorbalığı durumlarına Arkadaş İlişkileri Ölçeği puanlarının karşılaştırılmasında kullanılacak olan hipotez testlerinin belirlenmesinde Kolmogorov-

Smirnov testi kullanılmış ve veri setinin normal dağılıma uyduğu tespit edilmiştir. Varyansların homojenliği Levene testi ile incelenmiş olup, varyansların homojen olduğu saptanmıştır. Buna göre, araştırmada parametrik hipotez testleri kullanılmıştır. Öğrencilerin kurban, zorba, zorba/kurban ne zorba ne kurban olma durumlarına göre Arkadaş İlişkileri Ölçeği puanlarının karşılaştırılmasında bağımsız örneklem t-testi kullanılmıştır.

2.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışmada araştırmacının elinde olmayan sebeplerden kaynaklanan bazı sınırlılıklar bulunmaktadır. Bu nedenle araştırma bulguları bu sınırlılıklar göz önünde bulundurularak değerlendirilmelidir. Öncelikle, bu çalışmada, tabakalı tesadüfi örnekleme stratejisi kullanılmış ve KKTC'nin beş farklı ilçesinin her birinden lise öğrencileri örnekleme dahil edilmiştir. Ancak tabakalı tesadüfi örnekleme saf bir tesadüfi örnekleme stratejisi olmadığı için, örnekleme yöntemi dış geçerlilik için bir tehdit oluşturmaktadır (Fraenkel ve diğ., 2012). Bu nedenle, araştırmada elde edilen sonuçlar yalnızca KKTC devlet liselerinin liselerin 9, 10, 11, 12. sınıflarına devam eden öğrencilere genellenebilmektedir.

Araştırma katılımcıları kendilerine yöneltilen soru kağıdını cevaplandırmaya başlamadan önce akran zorbalığı hakkında bilgilendirilmiştir. Bu bilgilendirme her bir sınıf için 6-7 dakikadan oluşmaktadır. Akran zorbalığının tanımlanmasındaki güçlükler nedeniyle araştırma katılımcılarının zorbalık olarak tanımlanan eylemleri ayırt etmede zorluk yaşadıkları düşünülmektedir. Bu durumun araştırmayı sınırladığı düşünülmektedir.

3. Bulgular

3.1. Gençleri Tanıtıcı Bulgular

Bu bölümde araştırmaya katılan gençlerin cinsiyetleri, yaş dağılımları ve doğum yerlerine ilişkin tanıtıcı bulgular yer almaktadır.

Tablo 2. Öğrencileri Tanıtıcı Özellikler

	Sayı (n)	Yüzde (%)
Cinsiyet		
Kız	419	50,12
Erkek	417	49,88
Yaş		
15 yaş ve altı	215	25,72
16 yaş	243	29,07
17 yaş	226	27,03
18 yaş ve üzeri	152	18,18
Doğum yeri		
KKTC	595	71,17
Türkiye	210	25,12
Diğer	31	3,71
Sınıf		
9. sınıf	213	25,48
10. sınıf	210	25,12
11. sınıf	221	26,44
12. sınıf	192	22,97

Tablo 2'de görüldüğü üzere araştırmaya dahil edilen öğrencilerin %50,12'si kız (n=419) ve %49,88'i erkek (n=417), %25,72'si 15 yaş ve altı, %29,07'si 16 yaş, %27,03'ü 17 yaş ve %18,18'i

18 yaş ve üzeri yaş grubundadır. Doğum yerleri incelendiğinde öğrencilerin %71,17'sinin KKTC'de, %25,12'sinin Türkiye'de doğduğu ve %3,71'inin diğer ülkelerde doğduğu görülmektedir. Öğrencilerin %25,48'inin 9. sınıfta, %25,12'sinin 10. sınıfta, %26,44'ünün 11. sınıfta ve %22,97'sinini 12. sınıfta öğrenim gördüğü saptanmıştır.

3.2. Zorbalığın Yaygınlığı ile ilgili Bulgular

Tablo 3'de araştırmaya katılan öğrencilerin zorbalık statüleri yer almaktadır. Bu kapsamda öğrencilerin zorba, kurban, zorba/kurban ve ne zorba ne kurban olma durumlarına ilişkin yaygınlık oranları görülmektedir.

Tablo 3. Akran Zorbalığının Yaygınlığı

	Sayı (n)	Yüzde (%)
Kurban	102	12,20
Zorba	76	9,09
Zorba/Kurban	47	5,62
Ne zorba ne kurban	705	84,33

Tablo 3 incelendiğinde, araştırmaya dahil edilen öğrencilerin %12,20'sinin kurban olduğu (%6,58'sinin sadece kurban), %9,09'unun zorba olduğu (%3,47'sinin sadece zorba) ve %5,62'sinin zorba/kurban olduğu tespit edilmiştir. Öğrencilerin %84,33'ünün ne zorba ne de kurban olduğu saptanmıştır.

3.3. Öğrencilerin Yaşlarına göre Akran Zorbalığı Durumlarının Karşılaştırılması

Araştırmaya katılan öğrencilerin yaşlarına göre akran zorbalığı durumlarının karşılaştırılmasına ilişkin ki kare analizi sonuçları Tablo 4'te görülmektedir.

Tablo 4. Öğrencilerin Yaşlarına göre Akran Zorbalığı Durumlarının Karşılaştırılması

	15 yaş ve altı		16 yaş		17 yaş		18 yaş ve üzeri		X ²	p
	n	%	n	%	n	%	n	%		
Kurban	34	15,81	37	15,23	15	6,64	16	10,53	11,625	0,009*
Zorba	17	7,91	29	11,93	17	7,52	13	8,55	3,468	0,325
Zorba/Kurban	13	6,05	17	7,00	9	3,98	8	5,26	2,120	0,548
Ne zorba ne kurban	177	82,33	194	79,84	203	89,82	131	86,18	9,924	0,019*

* $p < 0,05$

Tablo 4'e göre öğrencilerin yaşlarına göre kurban olma durumları arasında anlamlı bir fark bulunduğu tespit edilmiştir ($p < 0,05$). 15 yaş ve altı yaş grubunda ve 16 yaşında olan öğrencilerin kurban olma oranı diğer öğrencilere göre anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Araştırmaya katılan öğrencilerin yaş gruplarına göre zorba olma ve zorba/kurban olma durumları arasında ise anlamlı bir fark olmadığı saptanmıştır. Diğer yandan, öğrencilerin yaş gruplarına göre ne zorba ne kurban olma durumları arasında da anlamlı bir fark bulunduğu tespit edilmiştir ($p < 0,05$). 15 yaş ve altı yaş grubunda ve 16 yaşında olan öğrencilerin kurban olma oranı diğer öğrencilere göre anlamlı düzeyde düşük bulunmuştur.

3.4. Arkadaş İlişkilerinin Değerlendirilmesi

Tablo 5'te öğrencilerin Arkadaş İlişkileri Ölçeğinden aldıkları puanlara ilişkin tanımlayıcı istatistikler yer almaktadır.

Tablo 5. Arkadaş İlişkileri Ölçeğinden Alınan Puanlar

Alt Boyut	n	$\bar{x}$	s	Min	Max
Bağlılık	836	33,11	6,32	8	40
Güven ve Özdeşim	836	14,73	3,75	4	20
Kendini Açma	836	9,12	3,42	3	15
Sadakat	836	8,21	3,33	3	15
Toplam Puan	836	65,17	12,39	18	90

Tablo 5 incelendiğinde, öğrencilerin Arkadaş İlişkileri Ölçeğinde yer alan bağlılık alt boyutundan ortalama $33,11 \pm 6,32$ puan, güven ve özdeşim alt boyutundan ortalama $14,73 \pm 3,75$ puan, kendini açma alt boyutundan ortalama $9,12 \pm 3,42$ puan ve sadakat alt boyutundan ortalama $8,21 \pm 3,33$ puan aldıkları saptanmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin Arkadaş İlişkileri Ölçeği genelinden ortalama $65,17 \pm 12,39$ puan aldığı saptanırken, ölçekten alınan en düşük puan 18, en yüksek puan ise 90'dır. Araştırmada ayrıca zorbalık kurbanı olma durumlarına göre Arkadaş İlişkileri Ölçeği puanlarının karşılaştırılması amacıyla t testi yapılmıştır. Tablo 6'da öğrencilerin kurban olma durumlarına göre Arkadaş İlişkileri Ölçeğinden aldıkları puanların karşılaştırılması yer almaktadır.

Tablo 6. Öğrencilerin Kurban Olma Durumlarına göre Arkadaş İlişkileri Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması.

	$\bar{x}$	s	T	p
Bağlılık			5,479	0,000*
	29,95	6,91		
Güven ve Özdeşim			1,130	0,259
	14,33	3,83		
Kendini Açma			0,693	0,488
	8,90	3,44		
Sadakat			-4,199	0,000*
	9,49	2,89		
Akran İlişkileri Ölçeği			2,171	0,030*
	62,68	13,23		

* $p < 0,05$

Tablo 6 incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin kurban olma durumuna göre Akran İlişkileri Ölçeği genelinden ve ölçekte yer alan bağlılık ($\bar{x} = 29.95, s = 6.91$) ve sadakat ($\bar{x} = 9.49, s = 2.89$) alt boyutlarından aldıkları puanlar arasındaki farkın anlamlı olduğu tespit edilmiştir ($p < 0,05$). Buna göre kurbanların arkadaş ilişkilerinde bağlılığın ve sadakatin önemli olduğu söylenebilir.

Sonuç ve Tartışma

Araştırmaya katılan gençlerin %50,12'sini kız öğrenciler, %49,88'ini erkek öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırma katılımcılarının %71,17'sinin KKTC'de %25,12'sinin Türkiye'de ve %3,71'inin diğer ülkelerde doğduğu tespit edilmiştir. Akran zorbalığının yaygınlığı incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin %21'inin zorba, kurban veya zorba/kurban olarak zorbalığın herhangi bir türünde yer aldığı bulunmuştur. Bu öğrencilerin %12'sini kurbanlar, %9'unu zorbalılar ve %5'ini zorba/kurbanlar oluşturmaktadır. Bu sonuç, akran zorbalığının neredeyse öğrencilerin dörtte birini etkilediğini ve akran zorbalığı durumunun azımsanamayacak yükseklikte olduğunu göstermektedir. Zorbalığın yaygınlığına ilişkin bu bulgu başka çalışmalarla da benzerdir. Ergün (2011)'ün KKTC ortaokullarında gerçekleştirdiği bir çalışmada öğrencilerin %19'unun kurban, %5,5'inin zorba/kurban ve %4,7'sinin zorba statüsünde olduğu tespit edilmiştir. Paradeisioti ve diğ., (2017)'nin Kıbrıs Rum kesiminde yürüttüğü bir araştırmada öğrencilerin %25,8'inin zorbalığın

herhangi bir türünde yer aldığını saptamıştır. Aynı ölçme aracı kullanılarak Türkiye’de gerçekleştirilen araştırmalar incelendiğinde zorbalık kurbanlarının zorbalara kıyasla daha büyük bir yüzdeliği sahip olduğu görülmektedir. İşsever (2020:60-61)’in çalışmasında öğrencilerin %15,1’inin kurban, %14,6’sının zorba ve %4,2’sinin zorba/kurban olduğu saptanmıştır. 311 öğrencinin katılımıyla Türkiye’de gerçekleştirilen bir başka araştırmada öğrencilerin, %29,6’sının kurban, %8,7’sinin zorba ve %19’unun zorba/kurban olduğu belirtilmektedir (Demir, 2012). Zorbalığın yaygınlığına ilişkin araştırmalarda kullanılan ölçme aracına göre oldukça farklı sonuçlar elde edilmiş olsa da zorbalık kurbanlarının zorbalık uygulayanlardan daha fazla olduğu belirtilmektedir. Ayrıca yaygınlık çalışmalarındaki farkın olası nedenleri arasında yaş grupları arasındaki farklar, sosyokültürel çeşitlilik ve akran zorbalığı kavramının diller arasında çevrilmesi sürecinde yaşanan dil-çeviri sorunlarından kaynaklanabileceği düşünülebilir.

Araştırmada yaş değişkeni incelendiğinde 15 yaş ve altı yaş grubunda olan öğrencilerin kurban olma oranı daha büyük yaş grubundaki öğrencilere göre anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Öğrencilerin yaşlarına göre zorba olma durumlarına ilişkin anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bu bulgu akran zorbalığının yaşla azaldığını gösteren çalışmalarla benzerdir (Sabramani ve diğ., 2021). Yaş değişkeni incelendiğinde zorba davranışların erken ergenlik dönemlerine rastlayan ortaokul yıllarında en fazla görüldüğü, lise yıllarının sonunda düşüş gösterdiği belirtilmektedir (Pepler ve diğ., 2008).

Araştırmada öğrencilerin Arkadaş İlişkileri Ölçeğinden aldıkları puanlar incelendiğinde, öğrencilerin Arkadaş İlişkileri Ölçeğinde yer alan bağlılık alt boyutundan ortalama 33,11±6,32 puan, güven ve özdeşim alt boyutundan ortalama 14,73±3,75 puan, kendini açma alt boyutundan ortalama 9,12±3,42 puan ve sadakat alt boyutundan ortalama 8,21±3,33 puan aldıkları saptanmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin Arkadaş İlişkileri Ölçeği genelinden ortalama 65,17±12,39 puan aldığı saptanırken, ölçekten alınan en düşük puan 18, en yüksek puan ise 90’dır. Araştırmada kurban öğrencilerin Arkadaş İlişkileri Ölçeğinden aldıkları puanların, zorba ve zorba/kurban olanlara göre daha düşük olduğu saptanmıştır. Ayrıca, kurbanların arkadaş ilişkilerinde bağlılığın ve sadakatin önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Benzer şekilde, Yöndem ve Totan (2007) arkadaş ilişkilerindeki artışın zorba olma olasılığını artırırken kurban olma olasılığını azalttığını saptamıştır. Amerika’da 2,587 öğrencinin katılımı ile gerçekleştirilen bir çalışmada, kendini zorbalık kurbanı olarak tanımlayan ergenlerin neredeyse yarısının karşılıklı yarar sağlayan arkadaşlık ilişkilerinden yoksun oldukları belirlenmiştir (Kochel ve diğ., 2015). Bakalım ve Karçkay (2016) çalışmalarında yüksek düzeyde arkadaşlık kalitesinin olumlu psikolojik sonuçlarla ilişkilendirildiğini vurgulamaktadır. Kısaca, arkadaşlık ilişkisi zorbalıktan koruyucu bir faktör olarak değerlendirilebilmektedir.

Öneriler

Akran zorbalığı ile ilgili gelecek araştırmalarda sosyoekonomik durumun daha ayrıntılı incelenmesi, okul ortamının nasıl algılandığının belirlenmesi, toplumsal ve aile içi şiddeti sorgulayan değişkenlerin eklenmesi ve sorunun bir de okul çalışanlarının bakışıyla ele alınmasının sorunu daha iyi anlaşılabilmesi adına önemlidir.

Bu çalışmada anne-baba tutumları ele alınmamıştır. Bundan sonra gerçekleştirilecek araştırmalarda anne-baba tutumlarının da ele alınarak sorunun aile odağı daha iyi aydınlatılabilir.

Ayrıca, akran zorbalığını önlemede diğer ülkelerde kullanılan önleme ve müdahale programlarının ülkeye uyarlanması ya da akran zorbalığını önlemeye ilişkin müdahale programlarının geliştirilmesinin gerekli olduğu düşünülmektedir.

Kaynakça

- Alikaşifoğlu, M., Erginöz, E., Ercan, O., Uysal, Ö. ve Albayrak, K. D. (2007). Bullying Behaviours and Psychosocial Health: Results From A Cross-Sectional Survey Among High School Students in Istanbul. *Turkey Eur J Pediatr*, 166, 1253-1260.
- Bakalım, O. ve Karçkay, A. (2016). Friendship Quality and Psychological Well-being: The Mediating Role of Perceived Social Support. *International Online Journal of Educational Sciences*, 8(4), 1-9.

- Barboza, G. E., Schiamberg, L. B., Oehmke, J., Korzeniewski, S., Post, L. A. ve Heraux, C. G. (2009). Individual Characteristics and the Multiple Contexts of Adolescent Bullying: An Ecological Perspective. *Journal of Youth Adolescence*, 38,101–121.
- Bollmer, J. M., Milich, R., Harri, J. ve Maras, M. (2005). A Friend in Need the Role of Friendship Quality as a Protective Factor in Peer Victimization and Bullying. *Journal of Interpersonal Violence*, 20(6). 701-712.
- Boulton, M. J., Bucci, E. ve Hawker, D. D. (1999). Swedish and English Secondary School Pupils' Attitudes Toward, and Conceptions of, Bullying: Concurrent Links with Bully/Victim Involvement. *Scandinavian Journal of Psychology*, 40, 277-284
- Carter, J. M. ve Wilson, F. L. (2015). Cyberbullying: A 21st Century Health Care Phenomenon. *Pediatric Nursing*. 41(3). 115-125.
- ÇeÇen-Çelik H. ve Keith, S. (2016). Analyzing Predictors of Bullying Victimization With Routine Activity and Social Bond Perspectives. *Journal of Interpersonal Violence*. 34(18):3807-3832.
- Demir, A. (2012). *Akran Zorbalığına Karışan ve Karışmayan İlköğretim Öğrencilerinin Utanç ve Suçluluk Duygularının ve Adil Dünya İnançlarının İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Deutz, M. H. F., Lansu, T. A. M. ve Cillessen, A. H. N. (2015). Children's Observed Interactions with Best Friends: Associations with Friendship Jealousy and Satisfaction. *Social Development*, 24(1), 39-56.
- Dölek, N. (2002). *İlk ve Ortaöğretim Okullarındaki Öğrenciler Arasında Zorbaca Davranışların İncelenmesi ve Zorbalığı Önleme Tutumu Geliştirilmesi Programının Etkisinin Araştırılması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Dunbar, R. (2018). The Anatomy of Friendship. *Trends in Cognitive Sciences*, 2(1), 32-51.
- Fox, C. L. ve Boulton, M. J. (2006). Friendship as a Moderator of the Relationship Between Social Skills Problems and Peer Victimization. *Aggressive Behavior*, 32, 110-12.
- Fraenkel, J., Wallen, N., ve Hyun, H., H. (2012). *How to Design and Evaluate Research in Education* (8th ed.). Boston: McGraw Hill.
- Glover, D., Gough, G., Johnson, M. ve Cartwright, N. (2000). Bullying in 25 Secondary Schools: Incidence, Impact and Intervention. *Educational Research*, 42(2), 141-156.
- Hay, D. F., Payne, A. ve Chadwick, A. (2004). Peer Relations in Childhood. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45(1), 84-108.
- İşsever, G. (2020). *Lise Öğrencilerinde Akran Zorbalığı ile Aile Aidiyet Duygusu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, İstanbul.
- Jansen P. V., Verlinden, M., Berkel, A. D., Mieloo, C., Ende, J., Veenstra, R., Verhulst, F. C., Jansen, W. ve Tiemeier, H. (2012). Prevalence of Bullying and Victimization among Children in Early Elementary School: Do Family and School Neighbourhood Socioeconomic Status Matter? *BMC Public Health*, 12, 494-504.
- Kaner, S. (2000). Akran İlişkileri Ölçeği ve Akran Sapması Ölçeği Geliştirme Çalışması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 33, (1-2): 67-75.
- Kawabata, Y., Tseng, W. L. ve Crick, N. R. (2014). Mechanisms and Processes of Relational and Physical Victimization, Depressive Symptoms, and Children's Relational-Interdependent Self-Construals: Implications for Peer Relationships and Psychopathology. *Development and Psychopathology*, 26 (3), 619-634.
- Kendrick, K., Jutengren, G. ve Stattin, H. (2012). The Protective Role of Supportive Friends Against Bullying Perpetration and Victimization. *Journal of Adolescence*, 35, 1069-1080.
- Kljakovic, M. ve Hunt, C. (2016). A Meta-Analysis of Predictors of Bullying and Victimization in Adolescence. *J. Adolesc.* 49, 134-145.

- Kochel, K. P., Ladd, G. W., Bagwell, C. L. ve Yabko, B. A. (2015). Bully/Victim Profiles' Differential Risk for Worsening Peer Acceptance: The Role of Friendship. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 41, 38-45.
- Limber, S. P., Olweus, D. ve Luxenberg, H. (2013). Bullying in U.S. Schools: 2012 Status Report. Retrieved from http://www.violencepreventionworks.org/public/document/obpp_bullying_in_us_schools_2012report.pdf.
- Marriott, C., Hamilton-Giachritsis, C. ve Harrop, C. (2014). Factors Promoting Resilience Following Childhood Sexual Abuse: A Structured, Narrative Review of the Literature. *Child Abuse Review*, 23 (1), 17-34.
- Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Eğitim Ortak Hizmetler Dairesi (2017). *Eğitim İstatistikleri Yıllığı*. Lefkoşa. <http://eohd.mebnet.net/sites/default/files/2015-16IstatistikYilligi.pdf>
- Paradeisioti, A., Papacosta, S. E., Giannakopoulos, G. ve Kolaitis, G. (2019). Bullying, Peer Victimization, and Emotional Problems in Cypriot adolescents Referred to mental Health Services -A Comparison of Normative and Clinical data. *Journal of School Violence*, 18(1).
- Pepler, D., Jiang, D., Craig, W. ve Conn, J. (2008). Developmental Trajectories of Bullying and Associated Factors. *Child Development*, 79(2), 325-338.
- van Rensburg, E. J. ve Raubenheimer, J. (2015). Does Forgiveness Mediate the Impact of School Bullying on Adolescent Mental Health? *Journal of Child & Adolescent Mental Health*, 27, 25-39.
- Rodkin, P. C., Espelage, D. L., ve Hanish, L. D. (2015). A relational Framework for Understanding Bullying: Developmental Antecedents and Outcomes. *American Psychologist*, 70, 311-321.
- Rubin, K. H., Bukowski, W. M. ve Parker, J. G. (2006). *Peer Interactions, Relationships, and Groups*. Nancy Eisenberg (Ed.), In *Handbook of Child Psychology*, (s. 571-645). Hoboken, NJ: Wiley.
- Sabramani, V., Idris, I. B., Ismail, H., Nadarajaw, T., Zakaria, E., ve Kamaluddin, M. R. (2021). Bullying and Its Associated Individual, Peer, Family and School Factors: Evidence from Malaysian National Secondary School Students. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(13), 7208.
- Salmivalli, C. (2010). Bullying and the Peer Group: A Review. *Aggression and Violent Behavior*, 15, 112-120.
- Sharp, S. ve Cowie, H. (1994). *Empowering Pupils to take Positive Action Against Bullying*. Peter K. Smith & Sonia Sharp (Eds.), In *School Bullying: Insights and Perspectives*, (s. 108-131). London: Routledge.
- Shetgiri, R. (2013). Bullying and Victimization Among Children. *Advances in Pediatrics*, 60(1), 33-51.
- Stephenson, P. ve Smith, D. (2002). *Why Some Schools don't Have Bullies*. Michelle Elliot (Ed.). In *Bullying: A practical guide to coping for schools* (s.12-25). UK: Pearson.
- Sourander, A., Jensen, P., Ronning, J. A., Elonheimo, H., Niemela, S., Helenius, H., Kumpulainen, K., Piha, J., Tamminen, T., Moilanen, I. ve Almqvist, F. (2007). Childhood Bullies and Victims and Their Risk of Criminality in Late Adolescence. *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine*, 161, 546-552.
- Totan, T. (2008). *Ergenlerde Zorbalığın Anne, Baba ve Akran İlişkileri Açısından İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yöndem, Z. D. ve Totan, T. (2007). Ergenlerde Zorbalığın Anne, Baba ve Akran İlişkileri Açısından İncelenmesi. *Ege Eğitim Dergisi*, 8 (2), 53-68.